

POSTANOWIENIE

Dnia 21 stycznia 2022 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Marta Romańska (przewodniczący)
SSN Paweł Grzegorzczak (sprawozdawca)
SSN Roman Trzaskowski

w sprawie z powództwa G. B.
przeciwko D. M.
o zapłatę,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 21 stycznia 2022 r.,
na skutek zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Rejonowy w G.
postanowieniem Sądu Rejonowego z dnia 30 lipca 2020 r., sygn. akt VII Gz [...],

"Czy sądem właściwym do rozpoznania zażalenia na postanowienie sądu pierwszej instancji o odmowie uzasadnienia wyroku oraz jego doręczenia (postanowienie sądu pierwszej instancji o odrzuceniu wniosku o doręczenie wyroku wraz z uzasadnieniem) jest sąd drugiej instancji (art. 394[1b] k.p.c.) czy sąd pierwszej instancji orzekający w innym składzie (art. 394[1a] § 1 pkt 7 k.p.c.)?"

odmawia podjęcia uchwały.

UZASADNIENIE

Postanowieniem z dnia 16 marca 2020 r. Sąd Rejonowy w G. odrzucił wniosek pozwanego D. M. o przywrócenie terminu do złożenia wniosku o uzasadnienie wyroku tego Sądu z dnia 28 listopada 2019 r. i doręczenie wyroku z uzasadnieniem (punkt 1), odmówił sporządzenia uzasadnienia powołanego

wyroku (punkt 2) i odmówił wstrzymania jego wykonania (punkt 3). Postanowienie to zostało zaskarżone zażaleniem przez pozwanego w odniesieniu do punktu 2; w zażaleniu wniesiono zarazem o poddanie kontroli pozostałych rozstrzygnięć zawartych w postanowieniu z dnia 16 marca 2020 r. na podstawie art. 380 w związku z art. 397 § 3 k.p.c.

Przystępując do rozpoznania zażalenia Sąd Rejonowy w G. powziął wątpliwość, jaki sąd – sąd pierwszej instancji orzekający w innym składzie, czy sąd drugiej instancji – jest właściwy do rozpoznania zażalenia na postanowienie o odmowie sporządzenia uzasadnienia wyroku i doręczenia wyroku z uzasadnieniem.

Sąd Rejonowy zwrócił uwagę, że po wejściu w życie ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469) liczne postanowienia wydawane w kwestiach incydentalnych zostały objęte kontrolą zażaleniową realizowaną przez sąd pierwszej instancji orzekający w innym – trzyosobowym – składzie (art. 394^{1a} § 1 k.p.c.). Podział kompetencji do rozpoznawania zażaleń przeprowadzono przez wymienienie postanowień, na które przysługuje zażalenie do sądu drugiej instancji (art. 394 § 1 k.p.c.), oraz postanowień, na które przysługuje zażalenie do innego składu sądu pierwszej instancji (art. 394^{1a} k.p.c.). Równolegle wprowadzono art. 394^{1b} k.p.c., który nakazuje rozpoznawanie przez sąd drugiej instancji zażaleń od postanowień, które jednocześnie podlegałyby zaskarżeniu do sądu pierwszej i drugiej instancji.

Zdaniem Sądu Rejonowego postanowienie o odmowie sporządzenia uzasadnienia wyroku i doręczenia wyroku z uzasadnieniem jest w obecnym stanie prawnym postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie. Zachodzi tym samym wątpliwość, czy postanowienie to powinno być zaskarżalne do sądu drugiej instancji, jako kończące postępowanie w sprawie (art. 394 § 1 *in principio* k.p.c.), czy też art. 394^{1a} § 1 pkt 7 k.p.c. jest normą zupełną, co wyłącza przyjęcie, że objęte tym przepisem postanowienie może być zaskarżalne na podstawie art. 394 § 1 k.p.c. Sąd Rejonowy podniósł, że za każdym z tych rozwiązań mogą przemawiać

określone argumenty, a powstałej na tym tle wątpliwości dał wyraz w przedstawionym zagadnieniu prawnym.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zgodnie z art. 390 § 1 k.p.c., jeżeli przy rozpoznawaniu apelacji powstanie zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości, sąd może przedstawić to zagadnienie do rozstrzygnięcia Sądowi Najwyższemu, odraczając rozpoznanie sprawy. Przepis ten ma odpowiednie zastosowanie w postępowaniu zażaleniowym (art. 397 § 3 k.p.c.).

Sądem w rozumieniu art. 390 § 1 k.p.c. jest sąd powołany do podjęcia czynności związanych z oceną dopuszczalności lub zasadności środka odwoławczego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 74 i postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2021 r., III CZP 40/20, niepubl.). *A contrario*, uprawnienia do przedstawienia zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu jest pozbawiony sąd, którego rola w konkretnym układzie procesowym nie polega na rozpoznaniu środka odwoławczego, lecz jest ograniczona do przedstawienia tego środka wraz z aktami innemu sądowi, jako powołanemu do jego rozpoznania.

Jak wynikało z materiału sprawy, skarżący wniósł zażalenie na postanowienie Sądu Rejonowego w G. kierując je w sposób jednoznaczny do Sądu Okręgowego w G. za pośrednictwem Sądu Rejonowego, który wydał zaskarżone orzeczenie. Sąd Rejonowy, jako sąd *a quo*, był w związku z tym zobligowany do niezwłocznego przedstawienia akt sprawy Sądowi Okręgowemu powołanemu do rozpoznania zażalenia zgodnie z wolą skarżącego (art. 395 § 1 k.p.c.), chyba że wystąpiłyby okoliczności określone w art. 395 § 2 k.p.c. Rola Sądu Rejonowego w postępowaniu zażaleniowym sprowadzała się zatem do technicznej czynności przedstawienia akt sądowi *ad quem*, bez względu na ewentualne wątpliwości co do tego, czy skarżący prawidłowo oznaczył sąd właściwy do rozpoznania zażalenia. Sąd Rejonowy nie powinien tym samym – w braku ku temu procesowej podstawy – podejmować względem wniesionego zażalenia czynności jurysdykcyjnych, w czym mieści się przystąpienie do jego rozpoznania w celu przedstawienia zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu. Sąd ten, jak wskazuje się w utrwalonym

orzecznictwie, nie może bowiem traktować środka odwoławczego jako wniesionego do tego Sądu, a w konsekwencji niejako przejmować go do rozpoznania wbrew intencji skarżącego, który skierował ów środek do sądu drugiej instancji (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 marca 2018 r., III CZP 109/17, niepubl. i z dnia 6 kwietnia 2018 r., III CZP 111/17, niepubl., a także uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2020 r., III CZP 12/20, OSNC 2021, nr 4, poz. 25). Na okoliczność, że Sąd Rejonowy z naruszeniem art. 395 § 1 k.p.c. zaniechał przedstawienia akt sprawy sądowi drugiej instancji wskazywała *in casu* także strona skarżąca. Władny do przedstawienia zagadnienia prawnego Sądowi Najwyższemu byłby natomiast sąd wskazany przez skarżącego jako sąd *ad quem*, także wtedy, gdy wątpliwość dotyczyłaby właściwości sądu do rozpoznania środka zaskarżenia.

W tym stanie rzeczy, skoro zagadnienie prawne zostało przedstawione przez sąd do tego nieuprawniony, należało odmówić podjęcia uchwały.

Mając jednak na względzie wagę i praktyczne znaczenie przedstawionej wątpliwości, Sąd Najwyższy zauważył, że ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1469, dalej – „ustawa nowelizująca”) dokonano istotnych zmian regulacji prawnej zażalenia. W szczególności, w zestawieniu z dawnym stanem prawnym znacząco został poszerzony katalog przypadków, w których właściwym do rozpoznania zażalenia jest inny skład sądu pierwszej instancji, który wydał zaskarżone postanowienie (art. 394^{1a}, art. 741 § 2 i art. 767⁴ §1 k.p.c., art. 8 ust. 6 ustawy z dnia 17 grudnia 2009 r. o dochodzeniu roszczeń w postępowaniu grupowym, jedn. tekst: Dz. U. z 2020 r. poz. 446). Zmiana ta, jak wynika z uzasadnienia projektu ustawy nowelizującej, miała służyć przyspieszeniu postępowania, obniżeniu jego kosztów i redukcji trudności organizacyjnych (por. druk Sejmu VIII kadencji nr 3137; pkt IV.27b).

Zasadniczą grupą postanowień sądu pierwszej instancji, na które zażalenie rozpoznaje w dalszym ciągu sąd drugiej instancji, są postanowienia kończące postępowanie w sprawie (art. 394 § 1 *in principio* k.p.c.). Choć w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej wskazano w tej mierze jedynie na umorzenie postępowania i „zwrot pozwu”, co można uznać za lapsus (por. art. 130 § 4 i art.

394 § 1 pkt 2 k.p.c.), do grupy tej należą także inne postanowienia, które trwale zamykają drogę do rozstrzygnięcia sprawy przez sąd danej instancji (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 31 maja 2000 r., III ZP 1/00, OSNC 2001, nr 1, poz. 1). Chodzi przy tym o sprawę rozumianą jako całość poddaną pod osąd, z wyłączeniem orzeczeń incydentalnych, zamykających tylko fragment sprawy lub jej boczny nurt (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 2008 r., III CZP 11/08, OSNC 2009, nr 5, poz. 66).

De lege lata dopuszczalność wniesienia apelacji jest uwarunkowana wcześniejszym złożeniem wniosku o doręczenie wyroku z uzasadnieniem (*arg. ex* art. 369 § 1 w związku z art. 328 § 1 k.p.c.), z zastrzeżeniem wyjątkowej sytuacji określonej w art. 331 § 4 k.p.c. (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2021 r., III CZP 26/20, OSNC 2021, nr 11, poz. 71 i – odpowiednio – postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 grudnia 2020 r., II CZ 53/20, niepubl.). Zaniechanie złożenia wniosku przez stronę albo stwierdzenie przez sąd jego bezskuteczności, niezależnie od przyczyny (odmowa uzasadnienia – por. art. 394^{1a} § 1 pkt 7 k.p.c.), sprawia, że nie otwiera się termin do wniesienia apelacji, co tamuje drogę do skutecznego wniesienia środka odwoławczego. Rozwiązanie to nawiązuje do konstrukcji, która już przed wejściem w życie ustawy nowelizującej dotyczyła skargi kasacyjnej (art. 398⁵ k.p.c.) (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2018 r., II CZ 98/17, OSNC 2018, nr 10, poz. 102 i z dnia 9 września 2020 r., II CZ 34/20, niepubl.).

Wydane w tym układzie procesowym postanowienie sądu pierwszej instancji o odmowie sporządzenia uzasadnienia wyroku kończy postępowanie w sprawie, ponieważ – z zastrzeżeniem możliwości zaskarżenia – zamyka drogę do rozpoznania sprawy co do istoty przez sąd drugiej instancji; dotyczy ono zarazem sprawy jako całości, lokując się w jej głównym, nie zaś ubocznym czy incydentalnym nurcie. Na rzecz tego stanowiska przemawia ponadto ugruntowany pogląd kwalifikujący jako kończące postępowanie w sprawie na tle uchylonego art. 394¹ § 2 k.p.c. postanowienie sądu drugiej instancji o odmowie sporządzenia uzasadnienia wyroku tego sądu, z uwzględnieniem, że postanowienie to stoi na przeszkodzie rozpoznaniu skargi kasacyjnej przez Sąd Najwyższy (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 17 lipca 2003 r., II UZ 36/03, OSNP 2004,

nr 10, poz. 178, z dnia 15 grudnia 2005 r., I PZ 22/05, OSNP 2005, nr 21-22, poz. 330, z dnia 5 grudnia 2013 r., V CZ 66/13, niepubl. i z dnia 8 października 2020 r., I CZ 51/20, niepubl.).

Nie ma powodu, aby odmiennie traktować postanowienie sądu pierwszej instancji o odmowie uzasadnienia wyroku, jeżeli zamyka ono możliwość kontynuowania merytorycznego postępowania przed sądem drugiej instancji. Charakterystyka ta nie odnosi się jednak do każdego postanowienia odmawiającego uzasadnienia orzeczenia; o tym bowiem, czy postanowienie takiej treści kończy postępowanie w sprawie, decyduje konkretna sytuacja procesowa, w której zostało ono wydane, z uwzględnieniem charakteru wydanego orzeczenia i procesowych skutków odmowy jego uzasadnienia.

Zgodnie z art. 394^{1a} § 1 pkt 7 k.p.c. do rozpoznania zażalenia na postanowienia sądu pierwszej instancji, których przedmiotem jest odmowa uzasadnienia orzeczenia, właściwy jest sąd pierwszej instancji w innym składzie. W sytuacji, w której postanowienie takie jest zarazem postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, unormowanie to pozostaje jednak w kolizji z ogólną regułą przekazującą do właściwości sądu drugiej instancji rozpoznawanie zażaleń na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie (art. 394 § 1 *in principio* k.p.c.).

Kolizję tę należy rozstrzygać na rzecz właściwości sądu drugiej instancji (art. 394 § 1 *in principio* k.p.c.). Z motywów projektu ustawy nowelizującej wynika jednoznaczna intencja pozostawienia zażaleń na postanowienia sądu pierwszej instancji kończące postępowanie w sprawie we właściwości sądu drugiej instancji. Jako wyraz tej intencji należy odczytywać art. 394^{1b} k.p.c., zgodnie z którym jeżeli zaskarżono postanowienie, o którym mowa w art. 394 § 1 i zarazem art. 394^{1a} § 1 k.p.c., zażalenie rozpoznaje sąd drugiej instancji. Za przykład zastosowania tej regulacji w motywach projektu uznano bezpośrednio rozważany przypadek, w którym odmowa uzasadnienia orzeczenia kończy zarazem postępowanie w sprawie (por. druk Sejmu VIII kadencji nr 3137; pkt IV.27b).

Katalogi postanowień sądu pierwszej instancji zaskarżalnych zażaleniem do innego składu sądu pierwszej instancji i do sądu drugiej instancji są zatem

rozłączne w tym sensie, że na konkretne postanowienie przysługuje zażalenie do sądu drugiej albo pierwszej instancji, a właściwość ta ma charakter bezwzględny i uchyla się dyspozycji stron. Może jednak zdarzyć się tak, że właściwość ta zależeć będzie nie tylko od przedmiotu postanowienia, lecz także układu procesowego, w którym konkretne postanowienie zostało wydane. Dotyczy to również innych postanowień niż postanowienie o odmowie uzasadnienia orzeczenia, jak, przykładowo, o odrzuceniu zażalenia lub o odrzuceniu skargi na orzeczenie referendarza sądowego (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2021 r., III CZP 22/20, OSNC 2021, nr 9, poz. 58). Jeżeli zaś postanowienie sądu pierwszej instancji, którego przedmiot mieści się w katalogu określonym w art. 394^{1a} § 1 k.p.c., kończy zarazem postępowanie w sprawie, właściwym do rozpoznania zażalenia jest sąd drugiej instancji.

Idąc tym torem, postanowienie o odmowie uzasadnienia orzeczenia, jeżeli kończy postępowanie w sprawie, podlega zaskarżeniu zażaleniem do sądu drugiej instancji na zasadach ogólnych (art. 394 § 1 *in principio* k.p.c.); w pozostałych przypadkach postanowienie to jest zaskarżalne zażaleniem do innego składu sądu pierwszej instancji, zgodnie z art. 394^{1a} § 1 pkt 7 k.p.c.

W uchwale z dnia 27 listopada 2020 r., III CZP 12/20, Sąd Najwyższy wyjaśnił, że także po wejściu w życie ustawy nowelizującej przypadki zażalenia do innego składu sądu pierwszej instancji należy traktować jako odstępstwo od modelowej konstrukcji zażalenia, jako suspensywnego i względnie dewolutywnego (art. 395 § 2 k.p.c.) środka odwoławczego, do którego rozpoznania jest właściwy sąd drugiej instancji (por. także uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2021 r., III CZP 53/20, Biul. SN 2021, nr 10, s. 9). Wynika z tego ogólniejsza wskazówka, że w razie wątpliwości co do sądu właściwego do rozpoznania zażalenia należy kierować się preferencją na rzecz rozwiązania modelowego, zakładającego dewolutywny charakter zażalenia (por. uchwały Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2020 r., III CZP 12/20 i z dnia 25 lutego 2021 r., III CZP 17/20, OSNC 2021, nr 10, poz. 64 oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2021 r., III CZP 47/20, niepubl.). Niezależnie zatem od wniosków wynikających z art. 394^{1b} k.p.c., za właściwością sądu drugiej instancji w rozważanej sytuacji przemawia wzgląd na modelowy dewolutywny charakter

zażalenia, który implikuje właściwość sądu drugiej instancji. W przypadku postanowień kończących postępowanie w sprawie założenie to odpowiada także rezultatom wykładni celowościowej, zważywszy, że charakter tych postanowień i ich znaczenie dla stron uzasadnia przyjęcie dewolutywnego modelu zażalenia, jako zapewniającego wyższy standard kontroli odwoławczej (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 1 lipca 2021 r., III CZP 36/20).

Pogląd, że postanowienie określone w art. 394^{1a} § 1 k.p.c., będące jednocześnie postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie, jest zaskarżalne zażaleniem na zasadach ogólnych (art. 394 § 1 *in principio* k.p.c.), wpisuje się także w stanowisko piśmiennictwa, w którym – w nawiązaniu do uzasadnienia projektu ustawy nowelizującej (por. druk Sejmu VIII kadencji nr 3137; pkt IV.27b) – upatruje się w art. 394^{1b} k.p.c. reguły kolizyjnej na wypadek, gdy postanowienie zaskarżalne z racji swej treści zażaleniem poziomym kończy jednocześnie postępowanie w sprawie.

Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.